

Роман
ІВАНУЧУК

*Світ спіймав мене,
і я тим тішуся*

Мої інтерв'ю

Харків
«ФОЛІО»
2022

Вступне слово

Кожного разу після завершення праці над черговою своєю книгою я, до краю втомлений, завше говорив, а в те не вірили ні мої читачі, ані я сам, що то мій останній твір, хай уже пише хтось інший.

І так назбиралася в мене за шістдесят літ праці справжня бібліотека, і я сьогодні від того щасливий, бо зробив те, що колись задумав, і навіть значно більше. Є у тій бібліотеці кілька збірок новел і оповідань, два десятки історичних романів, мемуари, побутові повісті, ще й критичні та літературознавчі статті — все, що повинен зробити письменник, який не цурається ні труду, ні слави, працюючи на користь культури, а ще задля особистого вдоволення за не марно витрачений час.

Та ось прийшла пора подарувати читачам таки останню книжку, бо вичерпалася нарешті моя путеря. Це мій роман-колаж «Мандрівки до Аберфайлю», в якому я передбачив усенародний зрив національної Гідності — Майдан, котрий ознаменував відродження мого народу, а теж ганебний кінець московських прислужників й початок боротьби, може, й кривавої, за українську Україну. Отож, подумалось мені: можна вже й відкласти перо.

Та не згадав я тієї хвилини про те, що крім високодуховної творчості письменник виконує ще й рутинну щоденну роботу, а це — зустрічі з читачами, літературні дискусії й участь у політичній діяльності, чей ніколи література, а тим паче в наші часи, не була відокремлена від громадської роботи й політики. І ми чесно виконували свій цивільний обов'язок як лектори, депутати, очільники розмаїтих товариств і партій і як незамінні пропагандисти національної ідеї.

Ця робота зафіксувалась у наших щоденниках, мемуарах, статтях, лекціях, а найбільше — в незчисленних інтерв'ю з людьми, які не лише цікавилися літературою, політикою чи то секретами письменницьких лабораторій, а й у спілкуванні з нами утверджувалися у патріотичних позиціях, у вірі в найсвітліші ідеали, а теж зверталися до нас за порадами.

За час моєї творчої роботи такі інтерв'ю я давав вельми щедро, не вважаючи їх літературними майстершטיками, й навіть думки не мав такої, що саме вони, як ніякий інший жанр, точно віддзеркалюють найсправжнісінський культурний, політичний і побутовий стан суспільства.

Йї підказали мені мої одnodумці й щирі приятелі, щоб я опрацював їх і виставив напоказ як документ часу.

Я зробив це і сподіваюся, що збірка моїх інтерв'ю зацікавить читачів. А у моєму творчому доробку вона буде нарешті останньою книгою.

Роман Іваничук

Навести мости між поколіннями епох

— У творчості кожного письменника є свої улюблені тематичні острови. У вас вони — це життя інтелігенції сучасного міста й історія.

— Так, мене завжди цікавило сучасне (і не тільки міста), а також історія. Останнім часом про сучасне я писав у «Місті» й оповіданнях. Історії давній присвятив «Черлене вино» й «Манускрипт з вулиці Руської», а історії ближній — раніше написану трилогію «Край битого шляху».

— Чим це зумовлено?

— Нелегке питання, оскільки воно зі сфери психології творчості. Починаючи писати, я здебільшого використовував враження з особисто пережитого й побаченого. Скажімо, в перших книжках оповідань і в трилогії повертався до переддня тридцять дев'ятого року. Адже тоді мені було вже десять — вік, в якому все особливо гостро сприймається, запам'ятовується в деталях. Наша родина жила в глухому покутському селі, де батько працював учителем.

Добре пам'ятаю портрет Тараса Шевченка, що висів у нашій хаті, й українські книги на етажерці. Тому батько мав репутацію людини неблагонадійної і постійно перебував під наглядом польської поліції. Людина заносилася до таких списків навіть тоді, коли читала Шевченка, Франка, Лесю Українку. Все це добре мені запам'яталося з часів мого дитинства. А ще затамив, як уперто судилися селяни за межі. Почавши писати, я вирішив про те минуле розповісти.

Але повернемося до тематичних напрямків. Тематично й хронологічно мої твори мовби продовжують один од-

ного. «Місто» продовжує трилогію «Край битого шляху», а «Манускрипт з вулиці Руської» — «Черлене вино». Я хочу схопити найважливіші етапи історії нашого краю. Днями взявся до давно задуманого роману з часів Маркіяна Шашкевича — теж особливо цікавий і важливий для логіки історії період.

— Три останні ваші твори несподівані у формально-стильовому вирішенні й дуже не схожі між собою. «Місто» — урбаністичне в усьому: в самій емоційній температурі і в рефлексології персонажів, і в стилістиці зрештою. «Черлене вино» вигідно вирізняється чіткою соціально-історичною топографією, виявляє ваш потяг до драматизованої інтерпретації фактів минулого, до художньо місткої символіки, до різьблення соціальних характеристик персонажів. І ось — «Манускрипт»... Роман оригінальний не тільки літературними прийомами: у ньому виразно бачимо стильові новації. Написаний він по-фольклорному вигадливо із щедрим використанням гротеску, дотепних небилиць і веселих придибенцій.

— Я постійно намагаюся шукати нові прийоми оповіді, та й матеріал часом диктує своє вираження, щось і досвід підказує. Наприклад, трилогія «Край битого шляху» з огляду на її стиль мене сьогодні вже не зовсім вдовольняє, окрім хіба деяких образів, сцен, деталей. У самій структурі «Черленого вина» й «Манускрипту», як мені здається, має важливе значення пісня. Але й вона йде не як лейтмотив чи постійний супровід, а як деталь, що має багато чого сказати читачеві, «зігрівати» сцену. Івашко Преслужич-Рогатинський у «Черленому вині» тричі слухає «Ой із-за гори та кам'яної», і щоразу пісня виконує свою нову функцію. Щодо змін у письмі, то тут ще можна сказати й таке: хтось впливає на мене так само, як я впливаю на когось, бо ж не у вакуумі живемо...

— Останнім часом у критиці точилися дискусії про взаємовідносини документу й вимислу. Одні критики вимагають, щоб при оцінці історичного твору заперше виходити з критич-

рїв його документальної точності. Їхні опоненти говорять, що документальна правда — то не завжди правда художня. Як ви ставитеся до цих дискусій? Що вам як художникові дає документ?

— Намагаюся вивчити щонайбільше з того, про що йдеться у моєму творі. Заводжу картки й нотую на них історичні факти, витяги з документів. У мене вже зібралася ціла картотека — тисячі маленьких папірців, море фактів. Чи всі вони згодяться для майбутнього твору — якби ж то знати наперед! Задум, ідея майбутнього твору — ось лоції в тому морі.

Звичайно, історичні факти — то будівельний матеріал роману і не більше. У кожного письменника є головна ідея, він знає, навіщо все те пише, що хоче тим сказати. Але без домислу важко собі й уявити будь-який історичний твір. Проте буквалістськи документальна точність мене не цікавить, бо ж не підручник з історії для середньої школи пишу, а художній твір на історичному матеріалі.

— *В історичній монографії «Наполеон Бонапарт» Манфреда є такі слова: «Моральні оцінки завжди суб'єктивні й суперечливі, навряд чи повинні привноситися в історичну науку. Важливіше за порівняльно-оціночні судження — точне визначення історичної детермінованості процесу суспільного розвитку». Мені здається, що коли цим шляхом піде письменник, він тільки дублюватиме істориків, ілюструватиме історію.*

— Кожен, хто пише про минуле, зобов'язаний давати оцінку історичним фактам з погляду сучасності, адже історичний романіст має змогу визначити нині, які події в історії відповідали прагненням народу, а які — ні. І ще: сама белетризація історичних фактів не може дати стільки користі читачеві, скільки осмислення історичних фактів і визначення — потрібні ті факти сучасному читачеві чи ні, візьме він з них щось для свого мислення чи не візьме нічого.

Мені здається, що саме такий підхід я взяв для обох своїх романів і вирішив у силу своїх можливостей. У «Черле-

ному вині» порушив проблему митця в суспільстві, у «Манускрипті» — проблему просвітительства як знаряддя в боротьбі проти реакції і мрякобісся. Я не проти документальності, але її слід використовувати доти, доки вона не стає самоціллю.

— *Знайдений манускрипт у вашому романі — дотепна літературна містифікація і композиційний прийом. А що ж справді документально конкретного перейшло з ваших карток на сторінки «Манускрипту»?*

— Переважна більшість героїв дійсно жили у Львові в той час, який я описую, навіть з такими прізвищами. Пані Абрекова, скажімо, — конкретна міщанка, про неї я вичитав у середньовічних міських актах. Достеменний і такий факт: на одному із світських балів розгорілася суперечка за дочку Абрекової — чарівну Льонцю між братами Бялоскурськими й венеціанським консулом Массарі, яка закінчилася вбивством консула. Шабашу відьом на Лисій горі, звісно, ніколи не було, але «середньовічне мислення» і допускало його, і чутки про нього поширювало. Та без таких домислів вийшла б сяк-так белетризована хроніка міста.

— *Є читачі, що й ними захоплюються. І своє захоплення захищають таким аргументом: у творах зібрано великий фактаж. Але ж ті факти можна колекціонувати з монографій істориків і всіляких раритетів, що припадають пилом на полицях бібліотек. До речі, про подібні романи один із сучасних наших письменників сказав, що це щось на зразок літературного поп-арту: на факт наклеюється факт і у всьому цьому не відчутно присутності автора, нема й натяку на якусь там концепцію, соціальну психологію, зрештою, навіть літературний професіоналізм.*

— Я вже казав про своє ставлення до сухої фактології. Тим більше, коли вона аж надто громіздка — і для того, щоб її запам'ятати, треба хіба що карткувати готовий роман, як це робить кожен історичний романіст, вивчаючи джерела.

— Цікава закономірність. У багатьох історичних романах, таких, як, наприклад, «Ішла по дорозі людина» Чіладзе, «Дата Туташхія» Аміреджибі, «Колосся під серпом твоїм» Короткевича, у творах Загребельного, Федоріва, відчувається живий зв'язок із днями їх літературного народження.

— Мені здається, це обов'язкова ознака будь-якого талановито написаного твору. Роман, скажімо, про події п'ятнадцятого чи сімнадцятого століття може звучати підкреслено по-сучасному. Це станеться тоді, коли письменник зуміє навести мости між поколіннями епох, себто конкретніше, що пощастить йому глянути на історичні факти з погляду свого покоління.

— ...і відповідати на важливі питання свого часу?

— Безперечно. Я знаходжу дуже глибокий зміст у словах Фолкнера: «Не існує ніякого “було”. Коли б існувало “бувало”, щезли б страждання і горе. Минуле не минає безслідно, воно стає сучасним, переходить у майбутнє». Кожен з нас намагається це врахувати, незалежно від того, пише він історичний чи сучасний твір, бо людина живе сучасним, а в людині живе історія. То нерозривні і дуже земні зв'язки.

— Герой — дитя письменника. З якими почуттями ви ставитесь до тих своїх дітей?

— Часом суперечливими. Ось такий нюанс. У «Манускрипті» мені начебто вдався образ Барона, людини слизької, підступної, безхребетної. Як художній образ він мене захоплює, це, мабуть, моя творча удача. Але його, як носія нищості, ненавиджу і зневажаю. Відповідної реакції чекаю і від читачів.

— До речі, про читачів. Їх завжди цікавить, чи довгий шлях пролягає у письменника від задуму твору до його написання.

— Важко відповісти однозначно. Взагалі, працюю повільно. Ніколи не можу писати паралельно кілька речей. Мене повністю поглинає щось одне. От, скажімо, новелу «Виняткова

ситуація» виношував у собі сім років. Інколи з оповіданням щастить укластися в кілька тижнів...

— *Чи охоче впускаєте до своєї, сказати б, робочої кухні?*

— Ні. Особливо ж після одного випадку. Досі не можу забути відчаю, який поиняв мене в процесі роботи над «Манускриптом». Були в нас гості, сиділи за столом, і закортіло моїй дружині показати чоловікову творчу лабораторію. Випадково перекинула чашку з кавою — і поплав мій «пасьянс»!

— *Коли ви захопилися історією?*

— Ще змалку зачитувався творами Андрія Чайковського та Юліяна Опільського, а вже згодом — Семена Скляренка. Так воно й почалося...

— *Ви завідуєте відділом прози журналу «Жовтень». Чи завжди задоволені тими творами, що їх друкуєте?*

— На жаль, не завжди. Але вважаю, що саме зараз у «Жовтні» є проза. Недавно надрукували роман «Роксолана» Павла Загребельного. Завжди з цікавістю читав рукописи Романа Федоріва, Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Івана Чендея, Валерія Шевчука, Ніни Бічуї, з молодших — Володимира Яворівського, Дмитра Герасимчука, Василя Стефака.

— *Твори яких письменників братніх літератур ви хотіли б уперше надрукувати в «Жовтні»?*

— Шукшина, Распутіна, Астаф'єва, Бикова, Думбадзе, Матевосяна, Айтматова, Друце, Короткевича...

— *Ви інколи самі виступаєте як критик. Мені особливо запам'яталася ваша стаття в «Жовтні» про Ніну Бічюю. Оглядали ви й історичну прозу. А недавно у «Вітчизні» проаналізували книжку статей Миколи Ільницького. Чим пояснити ваш інтерес до непрозових жанрів? Які у вас стосунки з критикою?*

— Стосунки нормальні. Тобто я цілком природно радію, коли з'являються прихильні рецензії, і болісно переживаю, коли мені здається, що в чомусь критик мене не

зрозумів або тон його був надто різкий. Але майже ніколи не було випадку, щоб я відверто зігнував зауваження критика.

Почав я писати критичні статті під впливом Ільницького. А насправді кожен письменник може і повинен оцінювати творчість своїх товаришів. Та й, зрештою, сьогодні немає і не повинно бути одножанрових письменників. Літературний процес дуже складний, і його треба осмислювати всім — сукупно.

Вів розмову Михайло Слабошпицький

Інтерв'ю в Канаді

Зараз у Нью-Йорку перебуває український письменник Роман Іваничук, який бере участь у роботі 35-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у складі делегації УРСР. Письменник завітав до Філадельфії. Кореспондент газети «Українські Вісті» поставив йому ряд питань.

— Шановний Романе Івановичу, редакція нашої газети хоче запитати. Що, на Вашу думку, найбільш характерне і, можливо, спільне для кращих творів українських радянських письменників?

— Відповім на ваше питання словами, винесеними в заголовок першої збірки поезій Дмитра Павличка: любов і ненависть. Адже синівською любов'ю до рідної землі й ненавистю до міщанського самовдоволення, лінивства і споживацтва пройняті твори українських майстрів слова.

Згадаймо лише декілька імен українських письменників, як перед намистане саме ця позиція — любові й ненависті, котра становить квінтесенцію їхньої творчості. Олесь Гончар, «Прапорonosці»: визвольний похід проти фашизму. Ірина Вільде, «Сестри Річинські»: боротьба трудящих Західної України проти ярма санаційної Польщі. Павло Загребельний, «Розгін»: порив людини до вершин науки і засудження міщанської байдужості. Юрій Мушкетик, «Старий у задумі»: звеличення творчого подвигу митця і заперечення пристосовництва. Високий громадянський пафос і задушена ліричність поезій Бориса Олійника, Дмитра Павличка, Івана Драча, Миколи Вінграновського, Ліни Костенко.

— Ви уродженець західних областей України, працюєте завідуючим відділу прози журналу «Жовтень», який виходить у Львові. Скажіть, будь ласка, кілька слів про розвиток літератури на Львівщині.

— Наш край нещодавно відзначив 40-річчя возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною. За цей відрізок часу Львівська організація Спілки письменників України стала другою, після Києва, за кількістю членів, яких нараховує до семидесяти, і за вагомістю в історико-літературному процесі нашої республіки.

Прогресивні літературні традиції Галичини, започатковані більше як 150 років тому Маркіяном Шашкевичем й розвинуті на рівні світових стандартів Іваном Франком, Василем Стефаником, Лесем Мартовичем, Марком Черемшиною, знайшли своє якісно нове продовження й розвиток у сучасних західноукраїнських письменників. Виросла Ірина Вільде, забував потужний поетичний талант Дмитра Павличка, спалахнули дивоцвітами романи й повісті Романа Федоріва, Тараса Мигалья, Ніни Бічуї, Дмитра Герасимчука, поезії Ростислава Братуня, Романа Кудлика, Володимира Лучука, Миколи Петренка, критичні статті та есе Миколи Ільницького й Тараса Салиги. Не слід теж забувати, що у Львові працювали такі відомі письменники, як Володимир Гжицький, Юрій Мельничук, Григорій Тютюнник.

— Що, на ваш погляд, найбільш цікавого і значного вийшло з-під пера львівських письменників за останні роки?

— Я можу бути суб'єктивний. А втім, твори говорять самі за себе: книги, які назву нижче, перекладені мовами інших народів — цей факт сам собою говорить про їх популярність і значимість. Роман Федорів протягом останніх років створив два великі прозові полотна — історичний роман «Отчий світильник» і роман на сучасну тему «Кам'яне поле». Ці дві книги в часі дуже віддалені одна від одної, проте єднає їх майстерне відтворення вічного пошуку людиною правди й справедливості, прагнення прогнати з рідної землі чужоземних поневолювачів.

Тарас Мигаль майже все своє творче життя присвятив одному романові з п'яти книг — «Вогонь і чад». Публіцистично загострений і разом з тим дуже правдивий в урбаністичних деталях, роман розкриває найтяжчі сторінки історії Львова — роки фашистської окупації. І дивно: серед гнітючої тьми, безупинної боротьби з фашизмом зринають перед читачем світлі картини чистого кохання, добрих людських стосунків, високих мистецьких поривів.

Не можна говорити про творче життя львівської організації СПУ, не згадавши відомої, а втім ще молодій за віком письменниці Ніни Бічуї. Пише вона порівняно мало, проте її письменницька індивідуальність, зумовлена новаторськими пошуками в жанрі короткої повісті та історичної новели, давно стала помітною на широкому літературному видноколі. Новели «Дрогобицький звіздар» та «Буєсть Митусина» викрешують з давнини історичні постаті професора Болонського університету Юрія Котермака з Дрогобича та легендарного співця часів Данила Галицького Митусу, які в середньовічній пітьмі борсалися в пошуках світла. Повісті «Ковалі і карбівничі» та «Квітень у човні» проносять те світло до нашого сучасника в образах робітників, митців, учнів, студентів.

Поет Роман Кудлик порівняно молодий, бо ще не має й рока, а проте важко було б уявити сьогоднішній український літературний процес без поезій Романа Кудлика у збірці «Яблуневий ліхтар».

— Скажіть, будь ласка, кілька слів про роботу журналу «Жовтень» та про літературну молодь Львівщини.

— Обидва ці питання тісно пов'язані між собою. Всі згадані вище письменники були свого часу молодими і кожен з них надрукував на сторінках нашого журналу хоча б один твір. Останнім часом заявили про себе із шпальт журналу прозаїки Василь Стефак, Левко Різник, поет Михайло Левицький, критик Микола Рябчук. А зовсім недавно «Жовтень» познайомив читача з наймолодшими новелістами Надією Ковалик та Василем Портяком.

Редакція журналу намагається друкувати все краще, що виходить з-під пера українських письменників, незважаючи на вік і місце проживання. Найпромовистіший доказ — публікація роману «Роксолана» відомого майстра і киянина Павла Загребельного та новели молодого Василя Портяка з Карпат.

— *Дозвольте поставити ще традиційне питання: що нового вийшло у вас, над чим працюєте?*

— Серед інших письменників роблю і я свій скромний внесок у літературу. За останні роки видав роман на сучасну тему «Місто», історичні романи «Черлене вино» та «Манускрипт з вулиці Руської». Підготував до друку збірку новел «На перевалі» та роман з часів Маркіяна Шашкевича «Вода з каменю».

ЗМІСТ

Вступне слово	3
Навести мости між поколіннями епох	5
Інтерв'ю в Канаді	12
З духовного укриття — на світло	16
Історія — наш Учитель	21
Спочатку було слово	26
Передовсім — ми українці	32
Недобудованість — наш біль	38
По наших душах пройшла орда	45
Моїй Україні — 75 років	58
За нами і попереду — вічність	61
Бо орда — ордою. <i>Замість інтерв'ю</i>	69
У нас — Відродження, у світі — Ренесанс	72
Вдруге в неволю не піду	75
Я ще не бачив убивці з книжкою в руках	88
І Господь благословив...	91
«Будете у нас професором»	99
Образ Юди не повинен переходити у третє тисячоліття	103
За що тепер буваю битий, іноді навіть не збагну	107
Світ зловив мене, і я тішуся тим. <i>До 70-річчя від дня народження письменника</i>	112
Головне — не зраджувати	132
Усе починається з марнославства	135
Птах, який водночас — лук і стріла	142
Прагну намалювати Україну, мов наречену у вінку. <i>Монолог</i>	147

Будинок, споруджений з історичних романів, треба оздобити розумінням сучасності	152
Прийде час, коли Україна матиме вагомий вплив у Європейському Союзі	158
Без закоханості не можу писати!	162
Література повинна звучати, як великодній дзвін	167
Театр моєї душі	172
У Коломиї йдуть до театру, як до церкви	180
Народ очистився в горнилі Майдану	182
Література — це Храм	189
В гостях у мольфара	195
А комп'ютера я так і не опанував...	205
Ми просто звикали до цькувань	209
Обраний зв'язувати часи	217
Створював свою ідеальну жінку, як Пігмаліон — Галатею	223
Про сепаратизм, «червоних босів» і каяття	226
Новий Майдан буде!	231
Мені цікаво, як розвивається літературний процес	234
Постскриптум від редакції	243
Примітки. <i>Василь Габор</i>	244